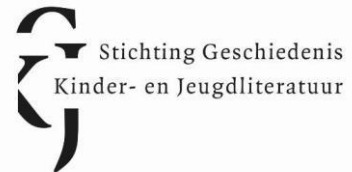


SGKJ-Nieuwsbrief 44

15 januari 2022



Nieuws uit het SGKJ-bestuur

Allereerst wenst het SGKJ-bestuur alle liefhebbers van (oude) kinderboeken een prachtig 2022 met veel kinderboekenplezier! Hopelijk ook een jaar waarin we elkaar weer kunnen ontmoeten. Wat dat betreft staan er voor het voorjaar, zoals aangekondigd in de vorige Nieuwsbrief, twee activiteiten op het programma. Op 11 maart vindt een excursie plaats naar Vlaardingen, waarbij het illustratieve werk van het echtpaar Midderigh-Bokhorst centraal zal staan. Ruim een maand later, op 21 april, is er de voorjaarsstudiedag rond het thema 'jeugdpoëzie door de jaren heen' in de Chocoladefabriek te Gouda. Uitnodigingen voor beide activiteiten worden binnenkort verstuurd. Overigens denkt het bestuur ook al na over de invulling van de najaarsstudiedag 2022, waarbij het thema 'historische kinder- en jeugdboeken' zal zijn.

Eind 2021 viel bij de SGKJ-vrienden het traditionele nieuwjaarsgeschenk op de mat: *Het drukkersgeslacht Van Terveen : Uitgevers van de Kleine gedigten voor kinderen van Hieronymus van Alphen*, geschreven door Marieke van Delft, oud-conservator oude drukken bij de KB, nationale bibliotheek (Den Haag). Het geschenk is exclusief voor de vrienden van de SGKJ. Belangstellenden die geen vriend zijn, kunnen in het bezit komen van het fraaie boekje door zich als vriend aan te melden via de SGKJ-website.

Het nieuwe jaar is voor het bestuur begonnen met een wijziging in de bestuursamenstelling. Na vele jaren deel uit te hebben gemaakt van het bestuur heeft Mark Dupree besloten af te treden.

Achtergrond hiervan is het feit dat het bestuurswerk zich steeds lastiger liet combineren met zijn privéleven. Tijdens de studiedag op 21 april wordt officieel afscheid genomen van Mark. Inmiddels is een opvolger gevonden. Met ingang van de volgende bestuursvergadering, die op 10 februari a.s. plaatsvindt, zal Heleen Homma de plaats van Mark innemen.

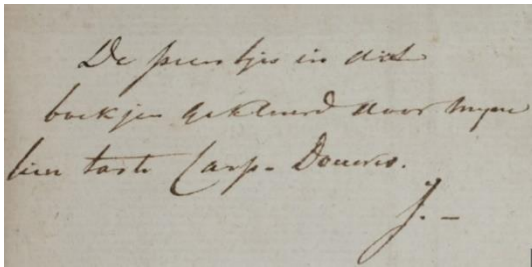
Tot slot melden we een wijziging in de redactie van de Nieuwsbrief: Janneke van der Veer heeft met ingang van dit nummer de eindredactie van de Nieuwsbrief overgedragen aan Aernout Borms.

SGKJ-activiteiten

De Waare Rijkdom nr. 22, het Nieuwjaarsgeschenk van 2022.

Marieke van Delft schreef een mooi boekje over de uitgever van de *Kleine gedigten voor kinderen van Hieronymus van Alphen*. Hieronder enkele bijzonderheden naar aanleiding van dit Nieuwjaarsgeschenk.

Op de omslag staat de zorgvuldig ingekleurde gravure uit een bijzonder exemplaar van die gedichten. Zie daarvoor het [topstuk](#) van de Koninklijke Bibliotheek waarin alle gedichten met de illustraties zichtbaar zijn.



De gravures zijn ingekleurd door de 'lieve tante Carp-Douwes'. Meer hierover in een artikel van Louis Saalmink (1946-2017) en Jeannette Kok in *De Boekenwereld* (jrg. 27, no. 1, oktober 2010). Door de zorgvuldige inkleuring vielen details in de gravures meer op. Zoals het ab-bordje dat met een koord om het middel van het meisje hangt bij het gedicht 'Het kinderlijk geluk'.

In het Nieuwjaarsgeschenk wordt vermeld dat Petronella Cornelia van Alphen (1763-1833, geen directe familie van Hieronymus) een bundel gedichten uitgaf met dezelfde titel als die van Hieronymus van Alphen: *Kleine gedichten voor kinderen*. Maar dat was een commerciële zet van uitgever Van Terveen, want Petronella Cornelia zelf gaf haar bundel die eerder verscheen bij Immerzeel in 1810 de meer bescheiden titel [Gedichtjes voor de jeugd](#). Van Terveen gaf een 3^e verbeterde uitgave met gekleurde plaatjes uit (ca. 1840) met dezelfde titel als die van Hieronymus van Alphen.



P.C. van Alphen schreef de gedichten op verzoek van Mejufvrouw A.M. Moens: ' 'k Maakte slechts, op uw verzoek / Ook een kinderverzenboek', zo staat het in een voorwoord in de uitgave van 1810. In het voorwerk verwijst P.C. naar haar beroemde naamgenoot.

*Zoete Kleinen! kust de handen
Van die u dit tuiltje bood,
En hervindt in deze Juffer
Haren grooten Naamgenoot.*

Of Petronella Cornelia zich kan meten met haar voorganger Hieronymus kunt u zelf bekijken in de digitale versie van haar gedichten. Toevallig en toepasselijk staat in de bundel uit 1810 een nieuwjaarsvers (p. 14).

HET
NIEUWJAARSGESCHENK.

Mama! met het Nieuwe Jaar
Heb ik net dit werkje klaar,
Mag ik 't U gediensig geven?
Veel geluk, dat wij nog leven!
God spare U, tot onze vreugd,
Als het voorbeeld onzer jeugd:
'k Ben wel klein, maar kan toch merken,
Hoe Mama voor ons blijft werken,
En dank lieven Heer altijd,
Dat gij onze moeder zijt;
'k Wil met Nieuwe Jaar beginnen
U (kan 't zijn) nog meer te minnen:
Wist ik nu mi'n wenschje maar.—
„Veel geluks in 't Nieuwe Jaar! ☺

Nieuws

CBK en genres

Het [Centraal Bestand Kinderboeken](#) (CBK) maakt gebruik van genre-termen om soorten boeken te kunnen selecteren. Denk bijvoorbeeld aan 'historische verhalen', 'prentenboeken', 'pop-up-boeken'. In grote collecties is dat nodig ten behoeve van onderzoekers en tentoonstellingen. Daarom is bij de start van het CBK door collectiebeheerders en verzamelaars een genre-thesaurus samengesteld. In deze [genre-thesaurus](#) staat de term 'negerverhalen'. Die term werd destijds gekozen om boeken met stereotype verhalen en afbeeldingen over zwarte mensen terug te kunnen vinden. Natuurlijk was het ook toen al een dilemma: kunnen we die term wel gebruiken? We hebben toen overlegd met [Felix de Rooy](#). Hij had een grote collectie materiaal bijeen gebracht, van doosjes schoensmeer tot kinderboeken waarbij stereotype afbeeldingen waren gebruikt. Zijn collectie vormde een groot deel van de tentoonstelling 'Wit over zwart' in 1989 in het Tropenmuseum en veroorzaakte daarmee een schokgolf in het land.

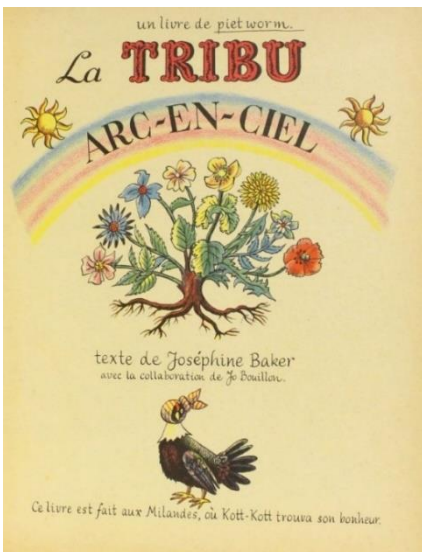
Beschrijving in de genre-thesaurus:

NEGERVERHALEN **black interest**

SN met 'negerverhalen' wordt hier bedoeld: niet-realistische verhalen waarin zwarte mensen vanuit een westerse visie in een min of meer gefantaseerde omgeving worden beschreven. Ze worden weergegeven met stereotype uiterlijke kenmerken en gedragingen. Het hoogtepunt van deze uitgaven lag in de jaren 1930-'50 (Felix de Rooy, St. Negerofilia).

Recente ontwikkelingen zoals de zwarte-piet discussie en de Black Lives Matter beweging hebben tot voortschrijdend inzicht geleid en dat is de reden voor de collectiebeheerders om de genre-term voor dit type boeken te veranderen in "wit over zwart". Bij zoeken in het CBK levert dat 155 titels van boeken op, waarvan er 44 digitaal beschikbaar zijn.

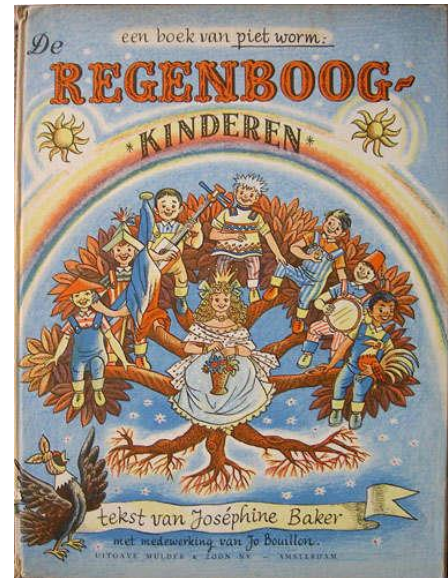
Josephine Baker (1906-1975) is met veel eerbeton bijgezet in het Panthéon, het eregraf voor grote zonen en dochters van Frankrijk. Weliswaar zonder haar stoffelijke resten, want het graf van Freda Josephine McDonald zoals ze heette, bevindt zich in Monaco. Eén boek maakt haar belangrijk voor de geschiedenis van de jeugdliteratuur, want in 1957 verscheen *La tribu arc-en-ciel* een boek met kleurige illustraties van Piet Worm en tekst van Joséphine Baker met medewerking van Jo Bouillon (componist, violist en vierde echtgenoot van Josephine Baker). Het copyright berustte bij Opera Mundi, Parijs 1957, de druk was aangegeven als 'Imprimé en Hollande, édité par Mulder & Zoon N.V. Amsterdam'. De Nederlandse vertaling verscheen in hetzelfde jaar met de titel *De regenboog-kinderen* ook bij Mulder & Zoon, evenals een Zweedse vertaling: *Regnbågs-barnen* en een Duitse: *Die Regenbogen-kinder*. In het Nationaal Archief is een foto aanwezig van Josephine Baker met het boek.



Hoe het contact tussen Josephine Baker en Piet Worm tot stand kwam is in de stukken die Saskia de Bodt over Piet Worm schreef niet vermeld.



Een mogelijke verklaring is te vinden in *De Goede Kameraad, honderd jaar kinderboeken* (1991) door Toin Duijx en Joke Linders. Zij schrijven over *De drie paardjes* (1955): 'Met goed gevoel voor publiciteit weet Piet Worm zijn boek aan beroemde personen aan te bieden, onder anderen aan Josephine Baker en Prinses Gracia van Monaco.' Zo kan Piet Worm het contact tot stand hebben gebracht.



Wat ook een rol gespeeld kan hebben is dat Piet Worm Le Corbusier kende vanuit zijn opleiding tot architect. Le Corbusier hield erg van de 'Ballets Russes', en was zeer gecharmeerd van het optreden van Josephine Baker. Na een ontmoeting maakte Le Corbusier een serie erotische tekeningen van haar. Misschien speelde Le Corbusier een rol bij het contact tussen Piet Worm en de danseres.

Hoe de uitgave bij Mulder & Zoon terecht kwam is een raadsel. Van Piet Worm zijn geen andere boeken bij deze uitgever bekend.

Misschien weet een van onze SGKJ-Vrienden hoe de keuze voor uitgever Mulder & Zoon tot stand is gekomen?

Centsprenten Kinderboekenhuis Winsum

Het Kinderboekenhuis in Winsum heeft een verzameling van 162 centsprenten in bruikleen gegeven aan de Universiteitsbibliotheek Groningen. In die collectie zit ook een complete reeks van de 5^e serie van 24 Louwerse prenten uitgegeven in 1919 door P. van Belkum te Zutphen. De collectie is [hier](#) te bekijken.

Tentoonstellingen

[Tussen Prent en Strip](#) is een tentoonstelling van centsprenten in [Museum Heerenveen](#), te zien van 29 januari t/m 3 april 2022, de prenten zijn gekozen uit de collectie van het museum.

Museum Heerenveen heeft ongeveer 225 centsprenten in de collectie.

De prenten variëren van religieuze voorstellingen, historische gebeurtenissen en vorstenportretten tot afbeeldingen van het boerenleven, kinderspelen, klederdrachten en dieren. Bekende personages, zoals Jan Klaassen, Robinson Crusoe, Sinterklaas en sprookjesfiguren als Roodkapje en Klein Duimpje passeren de revue. Aan de andere kant tonen de prenten ook verhalen en gebruiken die ooit populair

waren, maar dat nu niet meer zijn. Zo vormen zij waardevolle informatiebron om meer te leren over ambachten, mode en normen en waarden en geven de prenten een goed beeld van de interesses van kinderen en de gewone man in het verleden. Hieronder een fraai gekleurde Levenstrap.



In het [Onderwijsmuseum](#) is tot 7 mei 2023 een tentoonstelling over een moderne leesmethode te zien: [Veilig leren lezen](#) met boom, roos, vis. De eerste versie van de methode werd in 1960 in gebruik genomen en sindsdien hebben bijna 10 miljoen kinderen met deze methode leren lezen. De meest recente versie verscheen in 2014. Zie voor leesmethoden ook bij 'Apenstreken'.

Vanaf 10 december 2021

boom roos vis

over leren lezen en leesplezier

onderwijsmuseum

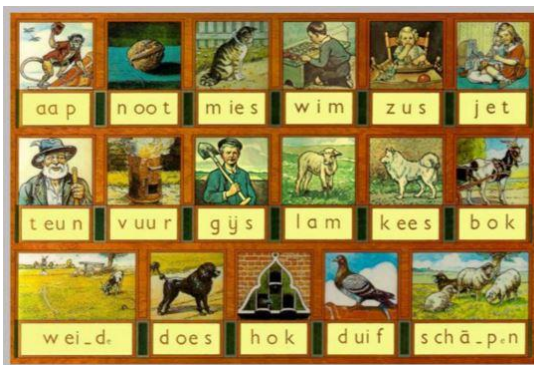
Internet

Op onze website een blog van Dirk Tang over een heel bijzondere uitgave van het gedicht [Dikkertje Dap](#) van Annie M.G. Schmidt.

Het bestuur nodigt SGKJ-vrienden en andere belangstellenden graag uit om ook een blog voor de website te schrijven, bijvoorbeeld over een bijzondere vondst, een auteur of iets anders betreffende het oude kinderboek. Meer informatie kan verkregen worden bij Toin Duijx, toin.duijx@wxs.nl. We hopen hiermee in de toekomst wat vaker blogs op de website te kunnen plaatsen

Apenstreken.

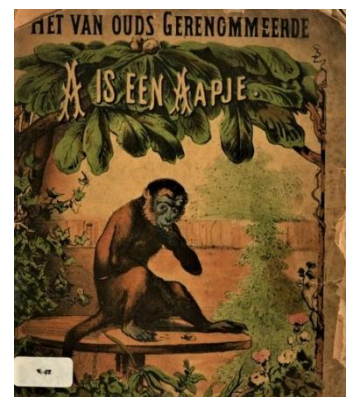
Toevallig zag uw redacteur de familiefilm *Apenstreken* uit 2015 op de televisie. En omdat het een hommage is aan de illustraties van Cornelis Jetses, het leesplankje en leesmethode van Hoogeveen, Ligthart en Scheepstra, hier enige aandacht voor deze sfeervolle nostalgische film die thuis te bekijken is via [Pathé](#). Onder regie van Johan Nijenhuis wordt goed geacteerd en de locaties zijn prachtig aan de verloren tijd aangepast. De keuze van de acteurs is verrassend: zo komt u Arjan Ederveen, Martine Sandifort en Yvon Jaspers tegen in het verhaal over een weeskind dat wordt uitgebuit in een fabriek. Hij ontsnapt naar het platteland waar hij zich verbergt op een boerderij. Hij wil heel graag leren lezen en met hulp van de dochter van de schoolmeester gaat dat lukken. Het onderwijs en de leerplichtwet spelen een belangrijke rol in de film.



De gefilmde omgeving is helemaal gebaseerd op de illustraties en schoolplaten van Cornelis Jetses. Oude kinderliedjes komen voorbij, er wordt gehoepeld en koeien worden met de hand gemolken. En dan al die verwijzingen naar het leesplankje van aap, noot, Mies en vooral hoofdpersoon Wim. Voor de kenners van abc-boeken: de aap zit te bladeren in een van de grote uitgaven van *Het 'vanouds gerenommeerde A is een aapje*.

Er is heel wat uit de kast getrokken om de sfeer rond 1900 weer te geven, donker en grauw in de stad, zonnig en licht op het platteland. Geromantiseerd, dat zeker, maar het is heel grappig om Ot en Sien op de stoep te zien zitten terwijl ze een zakje met lekkers delen. Steeds zijn er van die verrassingen, dat maakt het een heerlijke film voor donkere regendagen.

Navraag leert dat het Onderwijsmuseum niet bij deze film betrokken was; ze waren net bezig met de bouw van het nieuwe museum in Dordrecht. Jacques Dane heeft zich wel op een andere manier met dit erfgoed bezig gehouden, hij schreef in 2021 een stuk over de [iconische leesplankjes](#) waarin hij

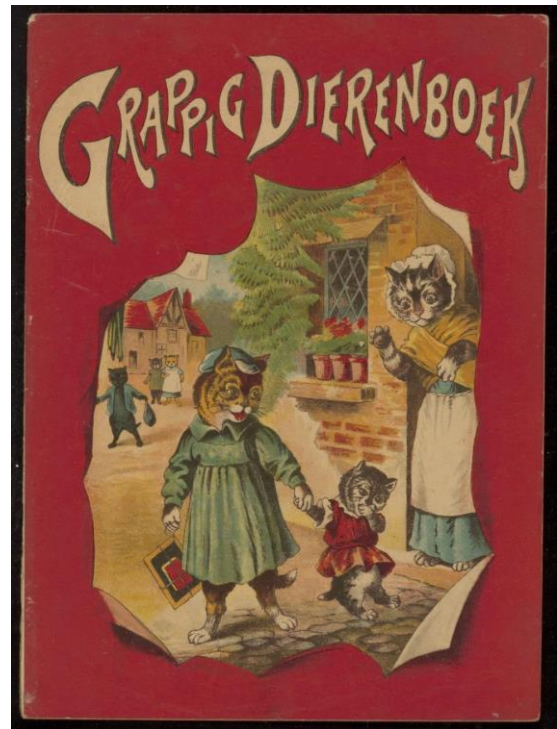
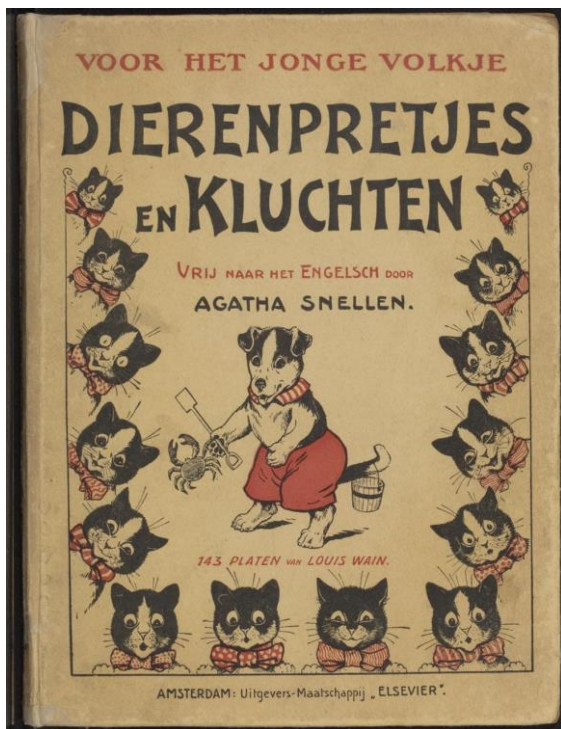


probeert achter de nostalgie van Hoogveen's verbeterde leesmethode te kijken. 'Ontdekt door commercie en de reclamewereld werd *aap-noot-mies* een synoniem voor nostalgie. Toch was het leesplankje ooit een heuse innovatie in het leesonderwijs.'

Zie voor een moderne leesmethode bij de rubriek 'Tentoonstellingen'.

Louis Wain's cats.

In London is een tentoonstelling met 60 originelen van [Louis Wain](#) (1860-1939) te zien bij Chris Beetles Gallery. Gelukkig kunnen we op internet een kijkje nemen. De illustraties van Louis Wain zijn ook in Nederlandse kinderboeken te vinden. Soms met vermelding van zijn naam, zoals in *Dierenpretjes en kluchten* uit 1903 met 143 platen van Louis Wain. Wain was populair en er waren veel navolgers. We zien dan ook ongesignde katten die erg op Wain's werk lijken. Dat is bijvoorbeeld het geval bij de omslag van het *Grappig Dierenboek*, qua datering geschat op 190X.



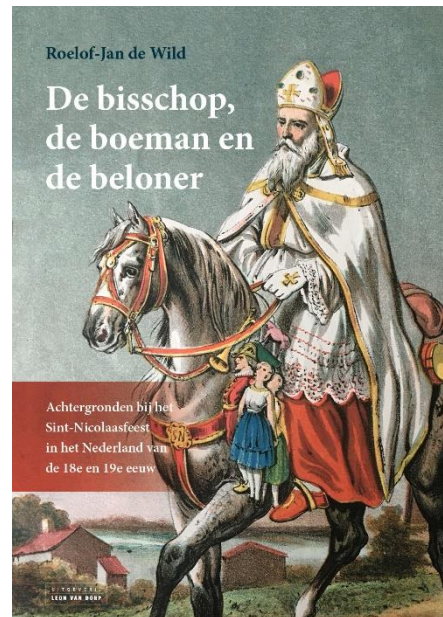
Een detail van een illustratie uit *Admiraal Kwek-Kwek* door Beata (1897) laat zien hoezeer Louis Wain in staat was om menselijke gevoelens aan zijn katten mee te geven.



Bijzondere uitgaven

De naam Jan van Gijsen leeft voort in een oud kinderliedje: 'Daar was ereis een vrouw / Die koeken bakken zou, / Maar 't meel dat wou niet rijzen. / En de pan viel om / En de koeken waren krom / En de man heette Jan van Gijsen.' (Zie: *Midden in de week maar zondags niet* door Jant van der Weg, 2008).

Of dit dezelfde persoon is als de achttiende-eeuwse dichter die in 1720 een en ander te melden had over Sinterklaas is niet duidelijk. In het boek [*De bisschop, de boeman en de beloner*](#) beschrijft Roelof-Jan de Wild het Sinterklaasfeest uit de achttiende en negentiende eeuw, en hij trekt conclusies over een gedicht van Jan van Gijsen over Sinterklaas.

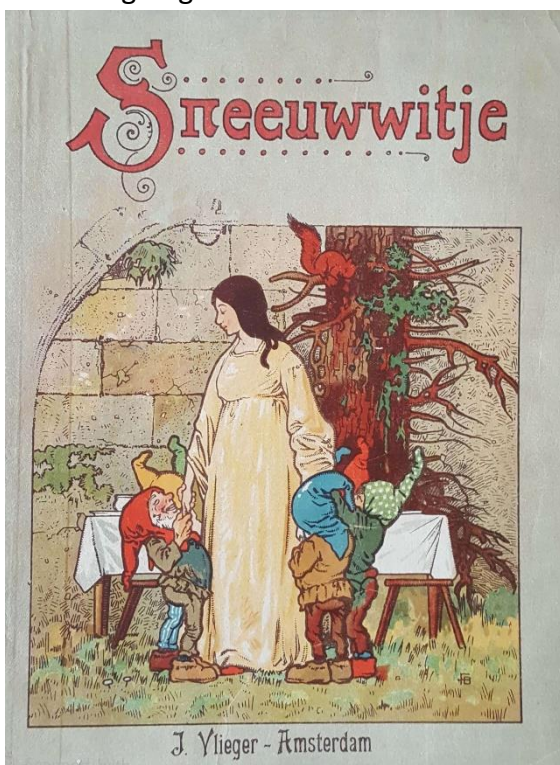


Vrienden helpen vrienden



Wie weet welke illustrator deze fraaie afbeeldingen maakte? Deze uitgave van *Sneeuwitje* is verschenen bij J. Vlieger, tussen 1887 en 1905. Op het voorplat staat de signatuur FB. Dat is niet Fritz Baumgartner, die heeft een heel andere stijl. Zie de blik van de jager, de fraaie glazen kist en het Jugendstil/art-nouveau interieur van de valse koningin-stiefmoeder.

Informatie graag naar de redactie.





Vakliteratuur

In het online-tijdschrift *Moensiana* staat een artikel van Dirk J. Tang over Petronella Moens en haar jeugdboek over slavernij, en een artikel van Ans Veltman-Bos over de opvattingen van Moens over slavernij. Zie ook [hier](#).

Het tijdschrift *Lessen* van het Nationaal Onderwijsmuseum is gestopt. Voortaan verschijnt het blad in de vorm van een tentoonstellingscatalogus. In december 2021 is deze getiteld *Boom roos vis, over leren lezen en leesplezier*.

SGKJ - www.hetoudekinderboek.nl - StichtingGKJ@gmail.com - www.facebook.com/stichtingGKJ/
Deze onregelmatig verschijnende *SGKJ-Nieuwsbrief* is een tussentijdse aanvulling op de *SGKJ-Berichten*. De *Nieuwsbrief* wordt verzorgd door Jeannette Kok en Aernout Borms. Opmerkingen over dit nummer en suggesties voor het komende nummer kunt u sturen naar jeannettekok@upcmail.nl

U heeft op een eerder moment aangegeven nieuws vanuit de SGKJ op prijs te stellen. Wilt u zich afmelden voor de Nieuwsbrief, stuur dan een mailtje naar: StichtingGKJ@gmail.com